

A 2 o neviditelných obyvatelích

Časopis A 2 věnuje dlouhodobě pozornost stárnutí. Upozorňuje například na to, že leckterá rozhodnutí jsou dnes v západním světě už konzultována i s běžnými obyvateli. Přesto existují skupiny lidí, s nimiž se spíše nepočítá, například nemocní senioři nebo pečující osoby. Proč tomu tak je a co s tím lze dělat časopis rozebíral se sociologem Thibauldem Moulaertem, který se zabývá problematikou vztahu věku obyvatel a uspořádání měst. Z rozhovoru s ním přetiskujeme podstatnou část:

Jak byste definoval koncept age-friendly měst, tedy měst přátelských k seniorům?

Především v anglosaském světě se rozvíjí tak zvaná environmentální gerontologie, která se zaměřuje na stárnutí populace ve vztahu k prostředí – třeba právě městského, tento přístup není pouze způsobem myšlení a neomezuje se na výzkum, snaží se i jednat, usiluje o praktické změny. V age-friendly městech se jednoduše řečeno bude dobře žít starším lidem. Důležité jsou fyzické aspekty města, tedy zařízení budov, řešení ulic, dopravních spojení – o tom všem se rozhoduje ve spolupráci s architekty a inženýry. Neméně podstatné je, aby byli starší lidé zapojeni i do plánování. Samozřejmě totéž platí i pro venkovské oblasti.

Městské plánování má tendenci být velmi technokratické. Jak lze s komplexními vztahy ve městě zacházet jinak?

Zásadní je dotazovat se různých obyvatel. Je důležité nejít pouze za specialisty - sociálními pracovníky, techniky a architekty. To už se děje třeba v Manchesteru, New Yorku nebo v Quebecu, kde ustavili zvláštní komisi starších lidí, která se věnuje urbanistickým otázkám. Pokud je totiž řeší projektanti, město plánují spíše pro mladé, bohaté, globalizované a vzdělané nebo pro jakéhosi bezpohlavního obyvatele, který nemá věk ani etnicitu. A staří lidé nejsou homogenní skupinou.

V čem jejich rozmanitost spočívá?

Starší lidé se cítí především jako obyvatelé bez ohledu na věk, a pokud se účastní participativních setkání, také tak i vystupují. Na diskuse ale přicházejí pouze aktivní staří lidé, zatímco ti ostatní ve veřejném prostoru téměř chybějí. Jsou neviditelní. V občanské participaci jde často o dva extrémy. Setkáváme se jednak se zkušenými účastníky, bílými zdravými muži, kteří se ve veřejném. dění dobře orientují, znají pravidla, vědí, co funguje. Druhým extrémem je právě neviditelnost starších nemocných lidí nebo pečujících žen. Existenci neviditelných skupin je potřeba mít stále na paměti.

Jak lze tuto neviditelnost ve veřejném prostoru změnit?

V Quebecu a New Yorku starší lidé spolupracují například s obchody – usilují o to, aby se staly vůči seniorům vstřícnými. Konkrétně to znamená třeba instalaci sedaček k odpočinku během nákupů. Nebo se snaží usnadnit přístup k záchodům. Ve veřejném prostoru jsou to lavičky umístěné na vhodných místech, také by měly být dostatečně prostorné pro pohodlné sezení několika lidí, kteří si, spolu chtějí povídat. Jsou to opatření, která dobře odpovídají i představám současných samospráv. Projektanti mají rádi viditelné, prezentovatelné věci. Zároveň jde o levnou záležitost, což souzní s neoliberálním důrazem na úspornost sociálně orientovaných opatření.

Součástí snah o vyrovnávání se s ageismem je konceptualizace stáří jako jedné z fází životního cyklu, která se týká každého z nás. Jaké prostředky jsou k tomu používány?

Po velkou část života je člověk součástí sopečnosti především díky své práci a v důchodu tuto svou roli většinou ztrácí. Přesto má před sebou roky relativně dobrého zdraví a je otázka, jak je naplnit. Někteří pomáhají svým dětem v péči o vnoučata, ale s narůstající individualizací se to netýká všech. Senioři jsou stále častěji vnímáni jako konzumenti. To je poněkud kontroverzní, neboť toto pojetí se ve skutečnosti týká pouze zajištěných, soběstačných lidí. Přemýšlet o stárnoucích lidech jako o konzumentech sice představuje potenciál k inkluzi, účast na životě společnosti skrze konzumaci je však velmi jednorozměrná. Podobně lze pohlížet na koncept stříbrné ekonomiky, který se zabývá rolí seniorů na pracovním trhu.

Jak se dá tato konzumní perspektiva překonat?

Sociolog Lars Tornstam rozvinul pojem gerotranscendence, který přináší barvitější obraz třetího věku. Zviditelňuje, že stárnutím lidé více inklinují k duchovním otázkám. Nemusí jít o náboženské praktiky, ale spíše o přemýšlení nad smrtí, pocit propojení s předchozími generacemi nebo jen menší zájem o materiální hodnoty. Zatímco koncepce vztahující se ke konzumaci a stříbrné ekonomice vnímají staré lidi spíše jako zdroje, pojetí gerotranscendence zdůrazňuje specifčnost stárnutí.

Pokud mluvíme o stárnutí, není také možné přehlédnout fenomén zvaný anti-ageing, vyložené odmítání stárnutí. Zaměřuje se na velmi palčivé fyzické, tělesné aspekty stárnutí, které sociologie stárnutí zatím nebere příliš v potaz. Odmítání stárnutí často pracuje s představou, že fyzické změny jsou pouze vnějším projevem. Sociální gerontolog Simon Biggs upozorňuje, že stárnutí není jen maska, pod kterou se skrývá stále mladý člověk, jehož vzhled je v rozporu s jeho identitou. Mluví o „masquerade“, tedy maškarádě, komplexních sebeobraných strategiích, které lidé využívají ke smířování proměnlivé osobní identity s tou strukturální – se společensky neakceptovaným stárnutím a ochabováním těla.

Zabýváte se konceptem aktivního stárnutí a používáte ho jako divadelní metaforu.

Mohl byste vysvětlit, o co jde?

Za konceptem aktivního stárnutí stojí anglosaský gerontolog Alan Walker, který zpozoroval, že se stárnutím přichází vyloučení v podobě institucionalizovaného jevu – důchodu, jímž člověk přichází o své dosavadní zařazení do společnosti. Aktivní stárnutí má pak bojovat proti negativním stereotypům spojeným s důchodem. S Walkerovým termínem začaly pracovat i velké mezinárodní organizace, například Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, Mezinárodní organizace práce nebo Světová zdravotnická organizace, a tento pohled na stárnutí se mezinárodně rozšířil. Je podnětné sledovat, proč je ten pojem pro různé aktéry tak zajímavý a co umožňuje: především na odlišných úrovních propojuje výzkum s politikami státu, ale děje se to i v lokálním měřítku. Navzdory této diverzitě a pozitivní náplni je však aktivní i předmětem kritiky: proto že s sebou nese normativní představu stárnutí a pomíjí zkušenost velmi pozdního věku. Politicky bývá aktivní stárnutí často chápáno pouze jako schopnost déle pracovat, zatímco zmíněné světové organizace se zabývají spíše otázkami občanství a participace, jde jim o inkluzi.

Moje divadelní metafora pak ukazuje, že na scéně se pohybují spíše experti, ale pravděpodobně jen velmi málo lidí opravdu vyššího věku. Pojetí aktivního stárnutí nedokáže zahrnout rozmanité způsoby stárnutí, nemoc a nemohoucnost. Takže jakkoli tuto snahu o destereotypizaci chápu a respektuji, měli bychom se opravdu zaměřit na to, zda tento koncept funguje a co reálně dělá.

Thibault Moulaert (nar. 1978) je belgický sociolog a docent na *Université de Grenoble-Alpes*. Pracoval jako vědecký koordinátor REAICTIS – Sítě mezinárodních studií věku, občanství a socioekonomické integrace. Společně se Suzanne Garenovou připravil k vydání sborník *Age-Friendly Cities in International Comparison: Political Lessons, Scientific Avenues and Democratic Issues* (2015).

Zdroj: A 2